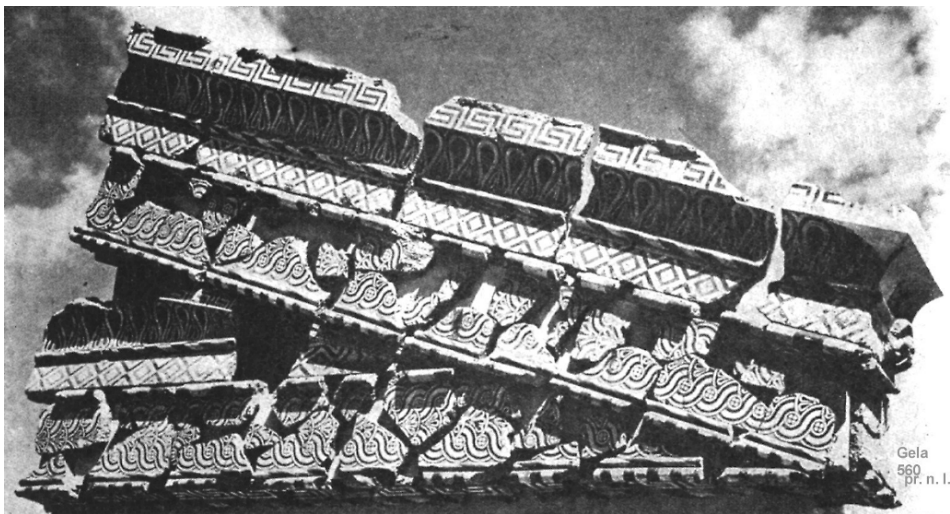

MOZAIKY generované počítačem

Mozaiky jsou staré jako lidstvo samo

1

Mozaiky jako součást ornamentální výzdoby prošly všemi slohy až po dnešek.

Secesní ornamentikou se prakticky uzavírá dlouhý vývoj evropského ornamentu a někteří výtvarníci mluví o tom, že nastala krize ornamentu.

Celá chyba 19. století je v tom, že se domnívalo, že všechna zásadní řešení tvarových problémů může najít už hotová v pokladnici historie. (...)

Ornament znamená práci navíc. To je modernímu člověku cizí, a ještě cizější je mu ornament primitivů, který má skrz naskrz náboženský a eroticko-symbolický význam a díky své primitivnosti hraničí s uměním. Čím hlouběji stojí nějaký národ, tím přebujelejší je jeho ornament a jeho šperk. (Adolf Loos: *Řeči do prázdna, 1897-1900*).

Nikdy jsem neměl na mysli to, co puristé dohnali ad absurdum, že má být ornament systematicky a důsledně vyhlazen. Jenom tam, kde už jednou z historické nutnosti vymizel, není ho možno znovu uvést v život. Právě tak, jako se člověk nikdy nevrátí k tetování svého obličeje. (Adolf Loos *později*). (!?)

Dekorace je ožehavá záležitost, ale čistý, jednoduchý „ornament“ je jako znamení: Je to syntéza, výraz řádu. Dělat „ornament“ je kategorická disciplína. (Le Corbusier: *Mé dilo*).

Konjunktura dekoru: Proč se dneska široká fronta spotřebitelů zase vrací ke kytíčkám, k výzdobě, k dekoru? Z mnoha důvodů. Především je čistý tvar sám o sobě nesmírně náročný pro výrobce i spotřebitele. (K. Pawek: *Resopal - Forum*).

K úměrnosti dneška přes meziválečné Art Deco.

2

Př. Fa ELAN (1972)

3

Př. 2 Nejde jen o fyzikální vlastnosti

Moderní ornament

4

Matematikové se věnují mozaikám až ve 20. st., především na popud krystalografie.

Symetrie, at' v širším nebo užším smyslu slova, je idea, pomocí níž se člověk odedávna snažil vysvětlit a vytvořit řád, krásu a dokonalost. (Hermann Weyl, 1952)

Mezi starověkými dekorativními vzory jsou obsaženy všechny typy symetrického pokrytí roviny libovolnými obrazy. Je jich sedmnáct a znali je již staří Egypťané. Vrcholu dokonalosti dosáhli Maurové. Matematický důkaz podal až G. Pólya v r. 1924.

Rus E. S. Fjodorov a Němec A. Schönfliese odvodili všechny grupy symetrií v prostoru. Od té doby (1891) zná krystalografie 230 grup.

Později matematikové rozšířili krystalografické grupy tak, že periodické opakování tvarů spojili s periodickým opakováním barev.

Teorie polychromatické symetrie doplňuje 17 krystalografických grup o dalších 46 dvoubarevných, 6 trojbarevných, 6 čtyřbarevných a 3 šestibarevných.

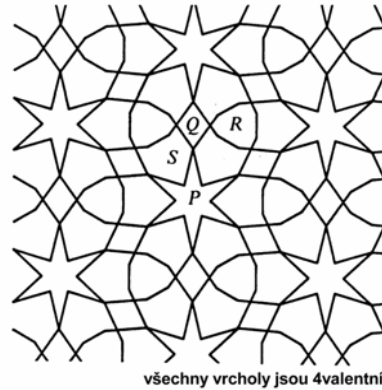
Matematikové dokázali, že existuje právě 1191 dvoubarevných prostorových grup.

...
atd.

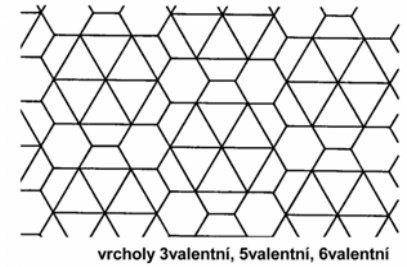
MOZAIKA - několik úvodních pojmů

Př. Mozaika je tvořena čtyřmi dlaždicemi

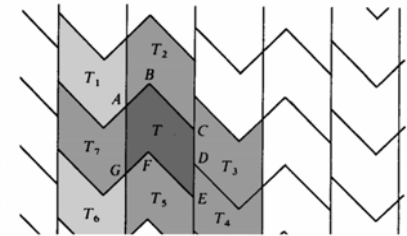
- P 12úhelník (hvězdicový 6úhelník)
- Q rovnoběžník
- R konvexní 9úhelník
- S 7úhelník

Př. Mozaika tvořena 3úhelníky, 4úhelníky, 6úhelníky

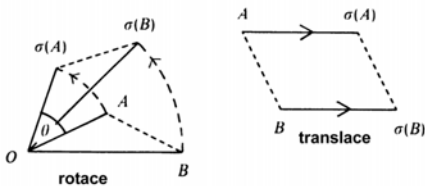
dlaždice sousední a přilehlé, rohy a strany, vrcholy a hrany

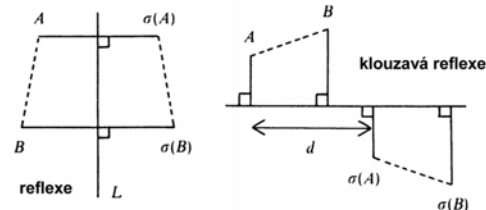
MOZAIKA - několik úvodních pojmů

Izometrie - kongruentní transformace, shodná zobrazení v rovině:

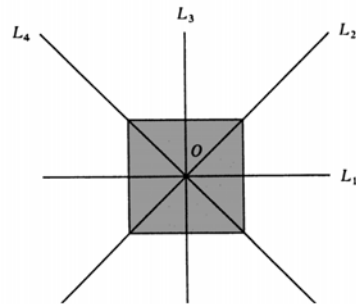
$\sigma: E^2 \rightarrow E^2$

Pozn. Násobnost rotace n (n-fold rotational symmetry) rotace o $2\pi/n$.

Př. Základní symetrie čtverce: ("pohyb zachovávající polohu")

- identita 1
- rotace kolem O (proti r. h.) o úhel $\pi/2, \pi, 3\pi/2$ 3
- reflexe podle os L 4
- celkem 8

další jsou již "odvozené"
př. reflexe podle symetrály $L_2 L_3$ a rot. o $\pi/4$

Připomeňme z počítačové grafiky:

Transformační matice $P \rightarrow P'$

Posunutí (translation)

$$\begin{bmatrix} x' & y' & 1 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} x & y & 1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 \\ T_x & T_y & 1 \end{bmatrix} \quad T(T_x, T_y) = \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 \\ T_x & T_y & 1 \end{bmatrix}$$

$P' = P \cdot T(T_x, T_y)$

Změna měřítka (scaling)

(0,0) fixed point

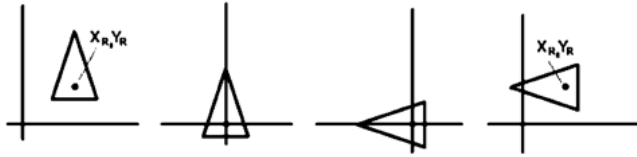
$$S(S_x, S_y) = \begin{bmatrix} S_x & 0 & 0 \\ 0 & S_y & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{bmatrix} \quad P' = P \cdot S(S_x, S_y)$$

Otočení (rotation)

Θ rotation angle
(0,0) rotation point

$$R(\Theta) = \begin{bmatrix} \cos \Theta & \sin \Theta & 0 \\ -\sin \Theta & \cos \Theta & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{bmatrix} \quad P' = P \cdot R(\Theta)$$

Rotace kolem pívotu

$$\begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 \\ -X_p & -Y_p & 1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} \cos \Theta & \sin \Theta & 0 \\ -\sin \Theta & \cos \Theta & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 \\ X_p & Y_p & 1 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} \cos \Theta & \sin \Theta & 0 \\ -\sin \Theta & \cos \Theta & 0 \\ (1 - \cos \Theta) \cdot X_p + Y_p \sin \Theta & (1 - \cos \Theta) \cdot Y_p - X_p \sin \Theta & 1 \end{pmatrix}$$

Reflexe k souř. osám (překlopení kolem osy)

$$\begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & -1 & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{pmatrix}_X \quad \begin{pmatrix} -1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{pmatrix}_Y$$

9

Ornamentální mozaiky (ornamenty, mozaiky, dláždění, parketáž, ...)

Vytvářejí výzdobu s typickou rytmickou strukturou a plní podmínku pokrytí a nepřesahování:

Definice - mozaika: Mozaika $\mathcal{T}$ prostoru E^n je spočetný systém uzavřených množin nazývaných dlaždice:
 $\mathcal{T} = \{T_1, T_2, \dots\}$ takových, že $\text{int } T_i \cap \text{int } T_j = \emptyset$, pro $i \neq j$
 a zároveň $\bigcup_{i=1}^{\infty} T_i = E^n$ ($\text{int } T$ je vnitřek množiny T).

Z morfologického hlediska dělíme vzory do tří typů:

- ♦ Pro rozetový vzor (solitér) platí: existuje takový úhel α , že množina $\{R(k, \alpha)\}$, $\forall k \in \mathbb{Z}$ je množinou všech otočení vzoru.
- ♦ Pro vlysový vzor (nekonečný pruh) platí: existuje takový vektor $\vec{u}$, že množina $\{T(k, \vec{u})\}$, $\forall k \in \mathbb{Z}$ je množinou všech posunutí vzoru.
- ♦ Pro tapetový vzor (nekonečné pole) platí: existují takové lineárně nezávislé vektory $\vec{u}, \vec{v}$, že množina $\{T(k, \vec{u} + l, \vec{v})\}$, $\forall k, l \in \mathbb{Z}$ je množinou všech posunutí vzoru.

10

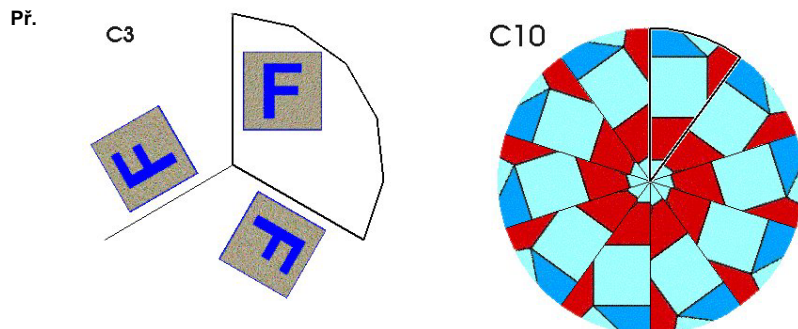
Rozetové mozaiky

Rozety obsahují jen dva typy symetrií:

Cyklické rozetové mozaiky

Výseče (dlaždice, motivy, fundamentální jednotky) jsou kladeny v jednom směru.

vrcholový úhel = $2\pi/n$, kde n je počet segmentů

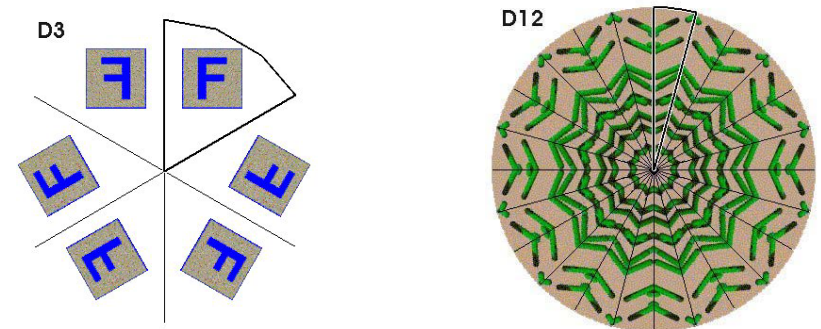

Notací jsou označovány jako rozety typu C_n , kde n je počet segmentů.

11

Dihedrální („dvouzrcadlé“) rozetové mozaiky

Hrany segmentů tvoří osy reflexe, vrcholový (dihedrální) úhel segmentu = π/n , kde $2n$ je počet segmentů

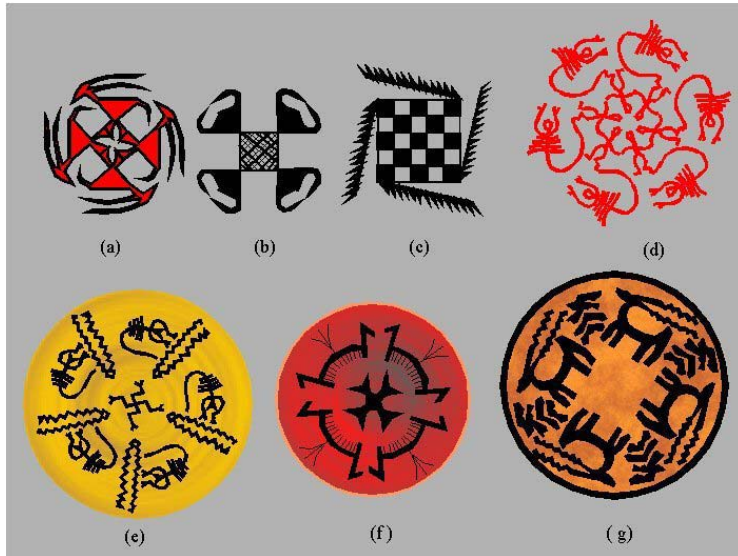
Notací jsou označovány jako rozety typu D_n , kde n je počet dvojic segmentů, vrcholový úhel = $2\pi/n$, kde n je počet segmentů

12

Př. Rozety ze studie S. Jablana, 1:

Neolit,
5500-5000 př.n.l.
stř. Asie.

- a C4
- b D4
- c C4
- d C6
- e C5
- f D4
- g C4

13

Př. Rozety ze sbírky S. Jablana, 2:

Evropa Středomoří
kol. 2500 př.n.l.

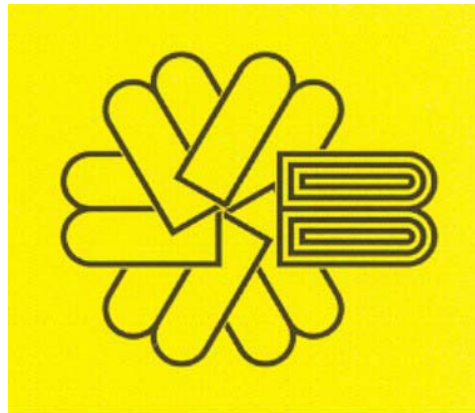
- a C4
- b C4
- c C4
- d C4
- e D3

14

Výtvarnou hodnotu rozet vytváří především design výsečí a tvarování jejich hran.

Př. Stará a nová rozeta (hodinky a logotyp SBB)

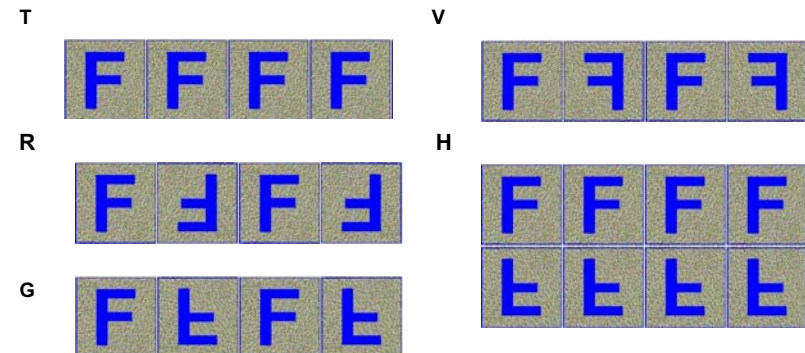
15

Pásové mozaiky – vlysy (Frieze Groups)

Aplikujeme (resp. hledáme) symetrie (izometrie) v nekonečném pásu dlaždic.
Vlys definuje soubor použitých symetrií (transformací), který, definuje grupu symetrií.

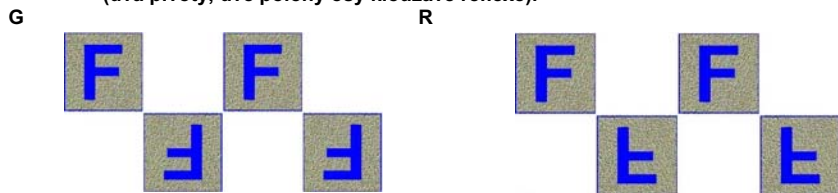
Planární pásová mozaika může obsahovat pět symetrií (včetně klouzavé).

Translace T , reflexe podle os V a H , rotace R (o π) a klouzavá reflexe $G = HT = HT$.

16

Doplňme: Rotace a klouzavá reflexe mohou mít dvojitý kladení dlaždic (dva pivoťy, dvě polohy osy klouzavé reflexe).

Pět planárních symetrií vlysu vytvoří jen sedm vzorů!

Typ (grupa) I1

Typ I2

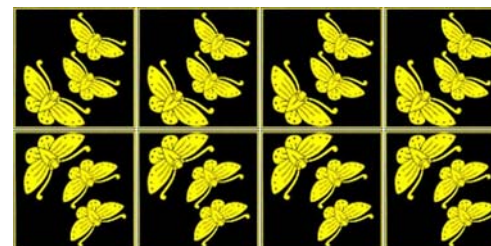
Typ I_g

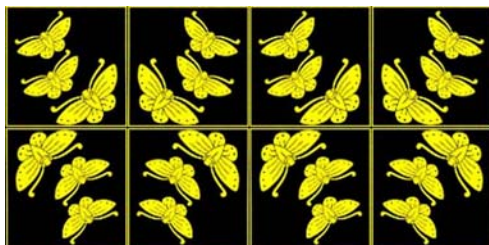
Typ m_l

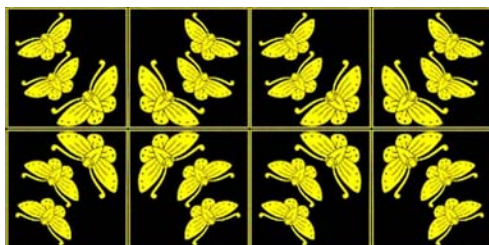
Typ I_m

Typ m_g

Typ m_m

Př. 1. Pásové mozaiky ze studie S. Jablana 3:

Středomoří

5000 – 3000 př.n.l.

a - c grupa I₂

(a)

(b)

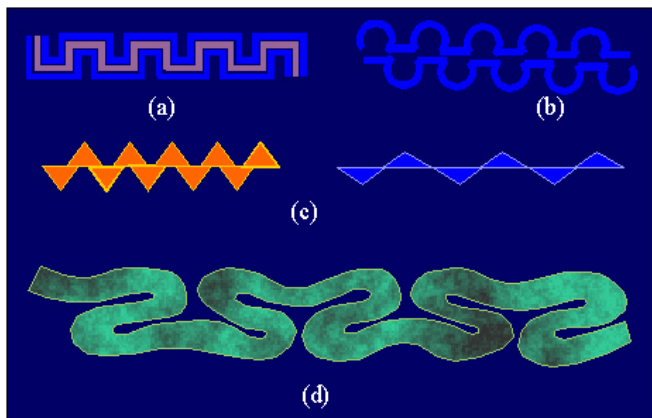

(c)

Př. 2. Pásové mozaiky ze studie S. Jablana 2:

10000 – 6000 př. n.l.

- a Palestina
- b Jugoslávie
- c Egypt
- d Mykény
- a – d grupa mg

Př. 3. Lidové pásové vzory domácí

Hornácko

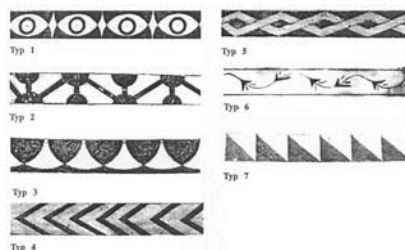
Čičmany

Př. Vlysové mozaiky z ostrova Pírgi - reverzace barev (D. A. James, ...)

- Typ 1: XXXXX Horizontální reflexe (m_h), vertikální reflexe (m_v), 2 násobná rotace ($180^\circ = \frac{1}{2} 360^\circ$)
- Typ 2: WWWW Vertikální reflexe, 2 násobná rotace, klouzavá reflexe (g)
- Typ 3: AAAAA Vertikální reflexe
- Typ 4: EEEEE Horizontální reflexe

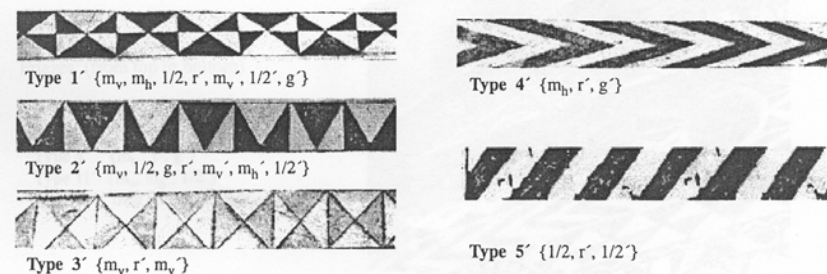
- Typ 5: SSSSS 2 násobná rotace
- Typ 6: qdqdqd Klouzavá reflexe
- Typ 7: RRRRR Pouhá translace

Poznámka: Translace je přítomná vždy!
Vytváří pás vlysu.

Vlysové mozaiky vytvoříme i 2 násobnou rotací a translací s reverzací barev (r').

Tak můžeme vytvořit další variace, např.:

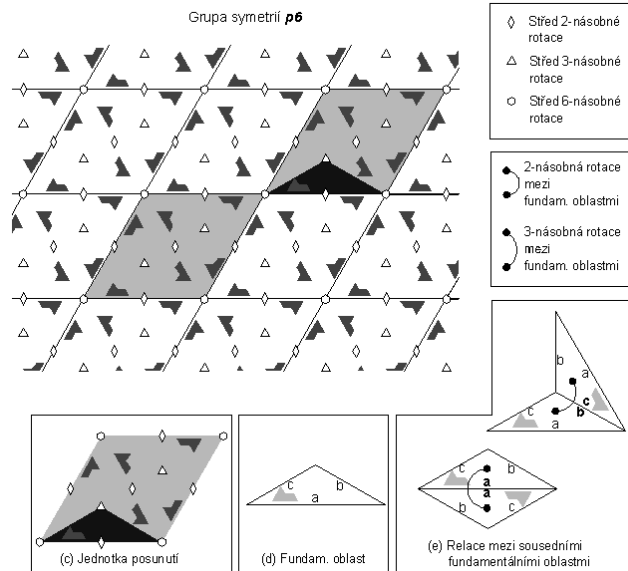

Pamatujme:

Jde-li o vícebarevnou mozaiku a symetrie mají respektovat i barvy, pak se obsah grupy symetrií daného vzoru může podstatně změnit.

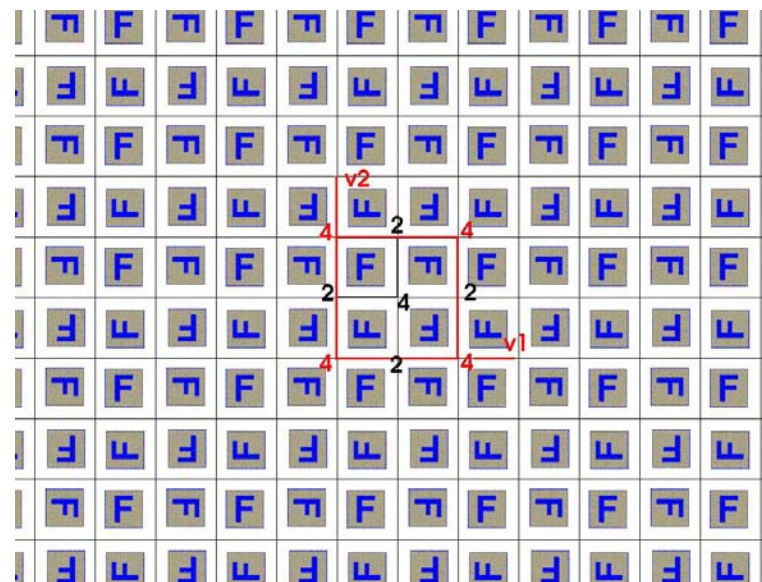

Př.
 Redukovaný
 „katalogový“ list grupy
 planárních symetrií
 V. Ostromoukova (lit.).

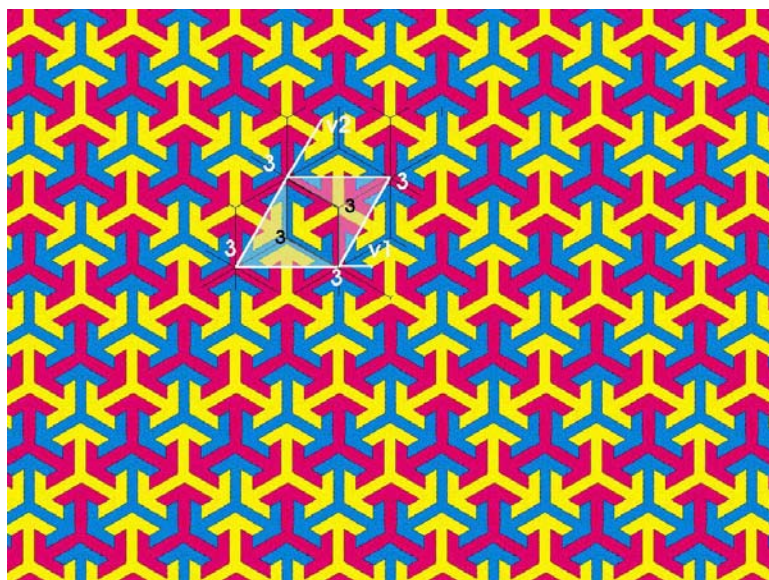
29

Př 1. Mozaika s grupou $p4$

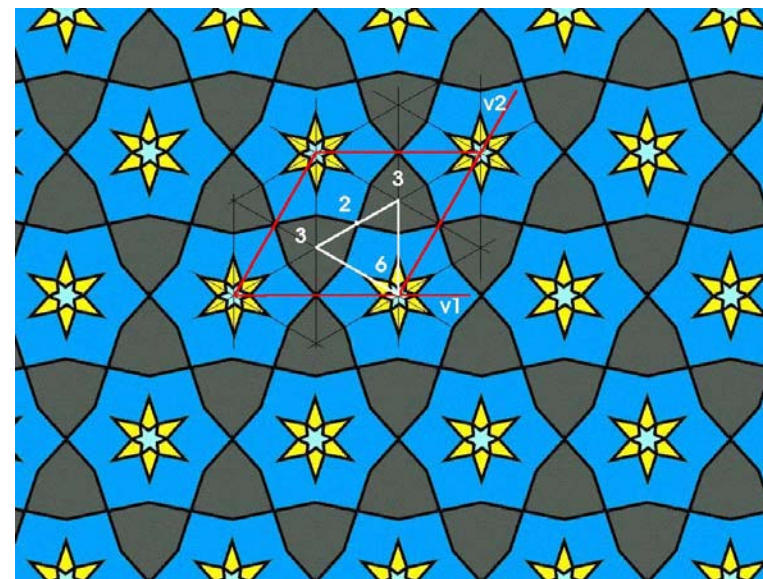
30

Př 2. Mozaika s grupou $p3$

31

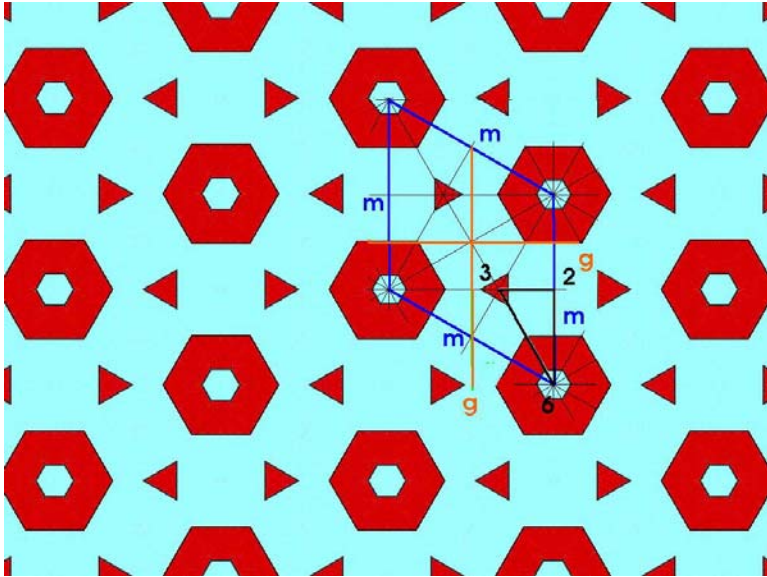
Př 3. Mozaika s grupou $p6$

32

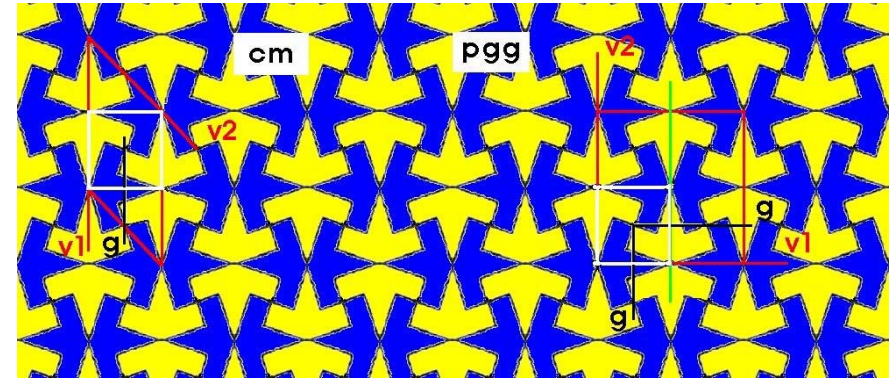

Př 4. Mozaika s grupou mp6

33

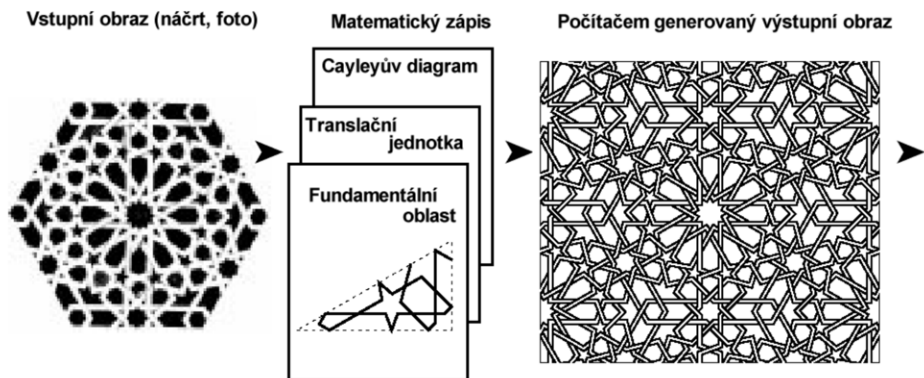
Poznámka: Určení fundamentální oblasti a translační jednotky (mřížky) není jednoznačné !!!

Je-li více možností volíme „praktičtější“ variantu (př.nedělíme dlaždici).

34

Kompletně vyřešený problém (Victor Ostromoukhov 1998)

Do tapetových mozaik patří i většina mozaik M. C. Eschera. Escherovým mozaikám bude věnováno samostatné téma.

35

Staří Japonci znali všech 17 grup planárních symetrií (autor: Urabe).

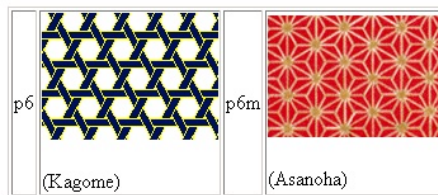
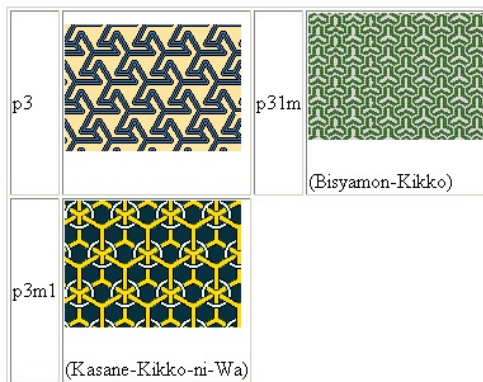
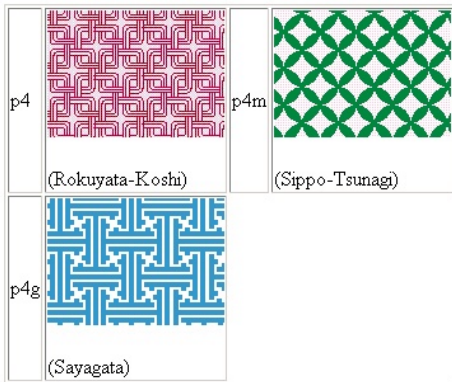

Bez rotací: p1, pg, pm, cm.

S dvojnásobnou rotací, bez čtyřnásobné a šestnásobné rotace:

p2, pgg, pmg, pmm, cmm.

36

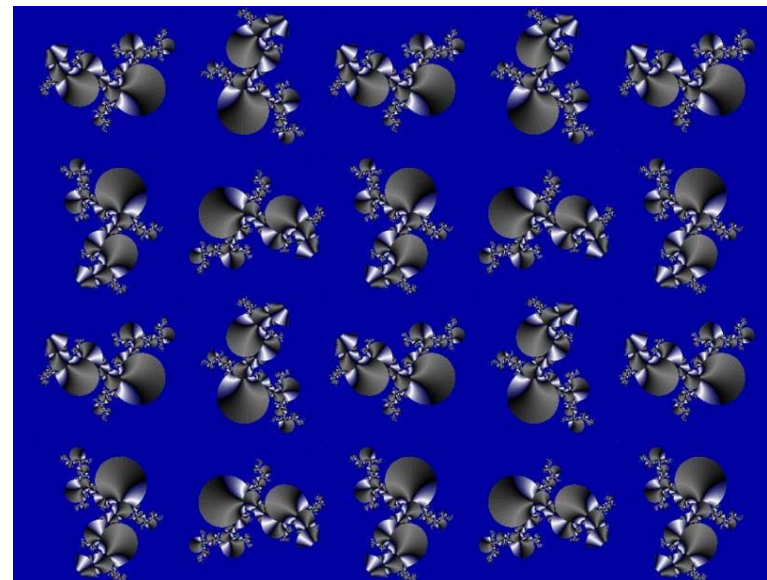

Se čtyřnásobnou rotací: p4, p4g, p4m.

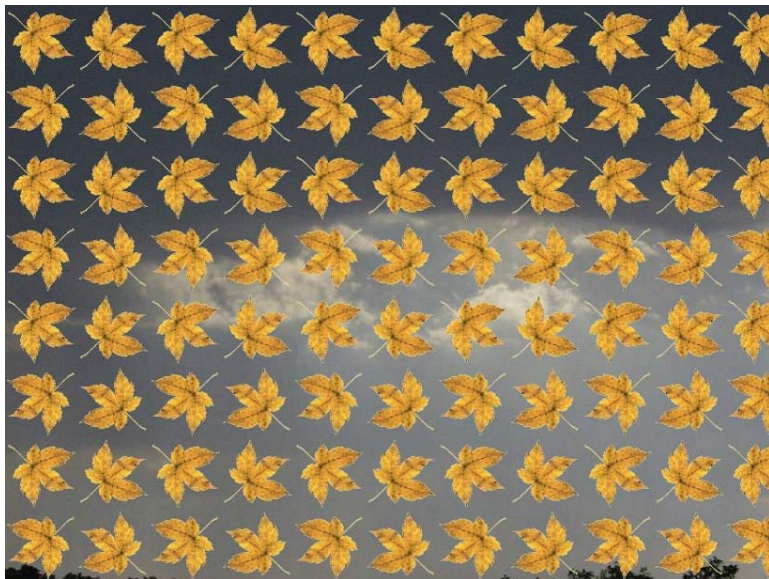
S trojnásobnou rotací, bez rotace šestinásobné:
p3, p3m1, p31m.

S šestinásobnou rotací: p6, p6m

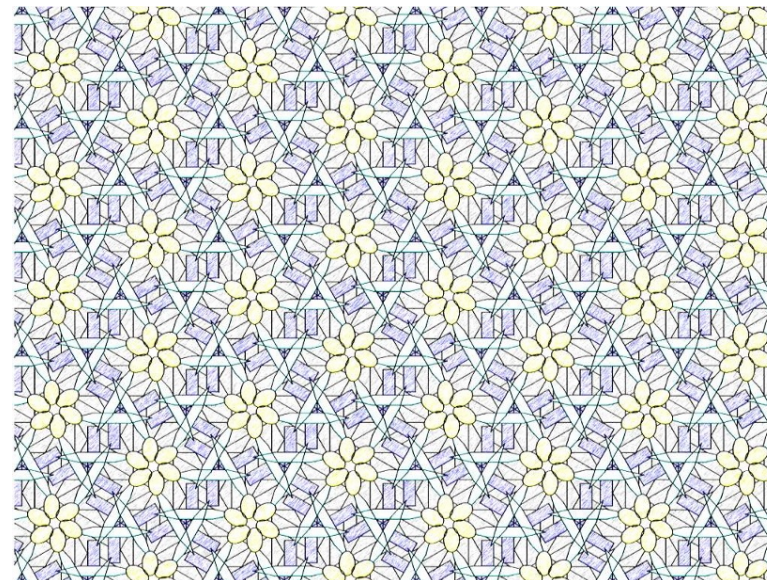
Př. 5

Př. 6

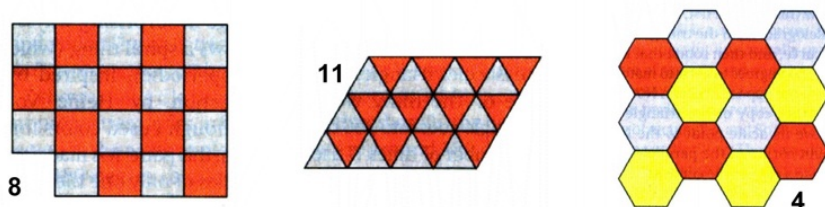
Př. 7

Regulární polymorfni dělení roviny

Připomeňme:

Jen tři pravidelné mnohoúhelníky mohou úplně pokrýt rovinu

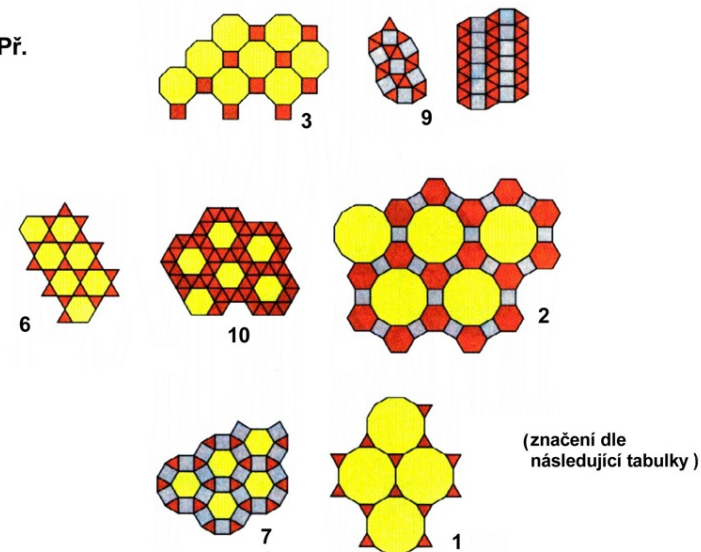

Regulární izomorfni mozaika je výtvarně "chudobná"

41

Polymorfni mozaika je bohatší

Př.

(značení dle následující tabulky)

42

Kolik vzorů můžeme vytvořit?

Vnitřní úhel pravidelného n -úhelníka $\alpha = \frac{n-2}{n} \cdot 180^\circ$
(n počet stran)

Zvolené n -úhelníky mají společné vrcholy a součet vnitřních úhlů je 360°

Př. Pro mozaiku tvořenou třemi n -úhelníky platí: n_1, n_2, n_3 ,

$$\left(\frac{n_1-2}{n_1} + \frac{n_2-2}{n_2} + \frac{n_3-2}{n_3} \right) \cdot 180^\circ = 360^\circ$$

po úpravě
$$\frac{1}{n_1} + \frac{1}{n_2} + \frac{1}{n_3} = \frac{1}{2}$$

podobně
$$\frac{1}{n_1} + \frac{1}{n_2} + \frac{1}{n_3} + \frac{1}{n_4} = 1$$

$$\frac{1}{n_1} + \frac{1}{n_2} + \frac{1}{n_3} + \frac{1}{n_4} + \frac{1}{n_5} + \frac{1}{n_6} = 2$$

43

Vytvoříme tabulku variant:

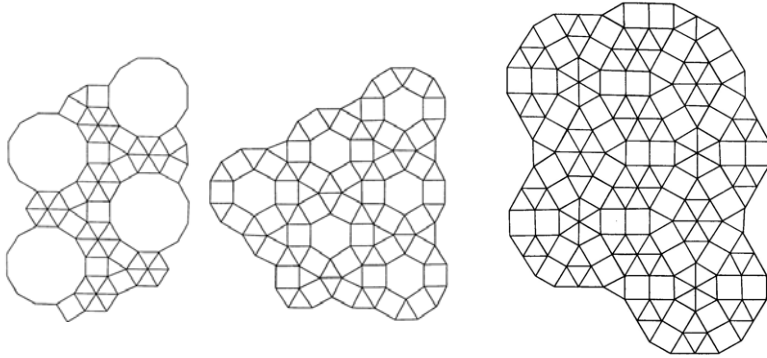
N°	n_1	n_2	n_3	N°	n_1	n_2	n_3	n_4	N°	n_1	n_2	n_3	n_4	n_5	n_6
1	3	12	12	5	3	3	4	12	9	3	3	3	4	4	
2	4	6	12	6	3	3	6	6	10	3	3	3	3	6	
3	4	8	8	7	3	4	4	6	11	3	3	3	3	3	3
4	6	6	6	8	4	4	4	4	...						
									16						

Některé varianty nedovolují opakování vzoru a jsou vyloučeny.
(3,7,42 3,8,24 3,9,18 atd.)

Pokud dovolíme různé rozložení dlaždic ve společných vrcholech,
vytvoříme semiregulární polymorfni mozaiky.

44

Semiregulární polymorfni mozaiky

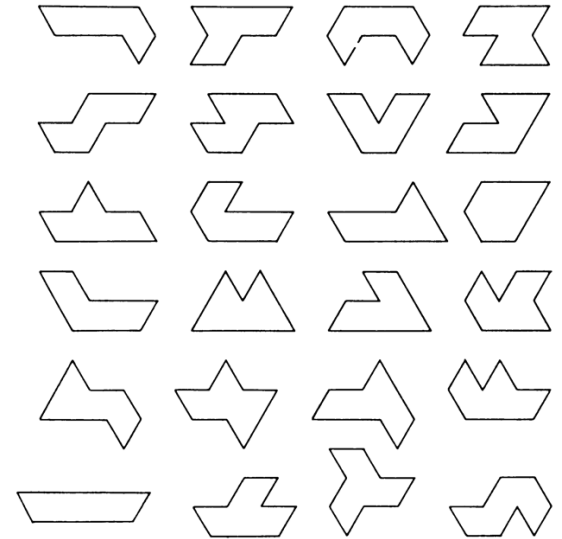
Závěr: izomorfni regulární 3
 polymorfni regulární 7
 semiregulární polymorfni 15
CELKEM 25 VARIANT

45

Mozaiky s kombinovanými dlaždicemi

Některá spojení regulárních dlaždic vytvářejí dlaždice splňující podmínku „teselace“.

Př. T. H. O'Beirne spojil sedm rovnostranných trojúhelníků:

(J. Bishop dokázal, že jen jedna dlaždice nevyhovuje podmínce.)

Konstrukce mozaik vycházející z čtvercového motivu vytváří tzv. polyminové mozaiky.

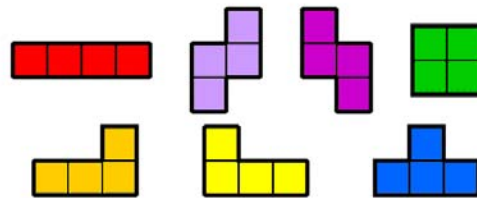
46

POLYMINOVÉ MOZAIKY

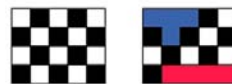
Tetromina

Základní množina obsahuje 5 dlaždic

Reflexní množina užívá všech 7 dlaždic.

testovací šachovnice (T má nestejný počet obou polí)

Mozaiky tetromina

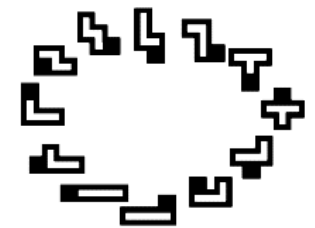
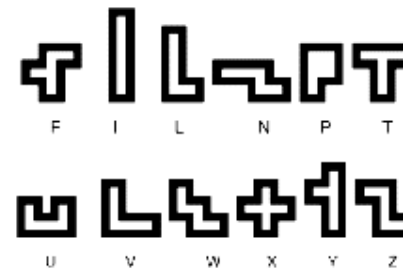

47

PENTOMINA

Nepočítáme-li otáčení a zrcadlení, dostaneme 12 základních dlaždic.

Abeceda pentomina je úplná,

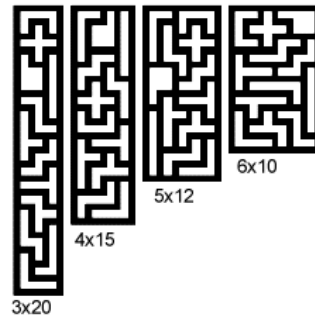
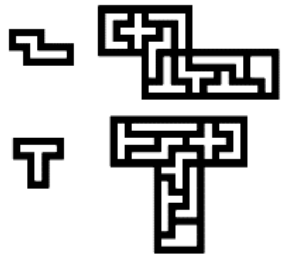
dlaždice konstruujeme přemísťováním jediného čtverce.

Poznámka:

Z pěti kostek (krychlí sousedících nejméně jednou stěnou) lze konstruovat prostorová pentomina, která mají 29 základních 3D elementů – „dlaždic“.

48

Nekonečná regrese pentominových elementů:
Každou dlaždici pentomina lze složit
z 9 stejných dlaždic třetinové velikosti.

Z 12 pentominových dlaždic lze složit čtyřúhelník.
Př. Obdélník 6 x 10 lze složit v 2339 variantách.

Viz program Güntera Albrechta Büchlera (<http://pubweb.nvu.edu/~qbuechler/programs.htm>).
Matematika polymin - Solomon W. Golomb: Polyominoes, Charles Scribener Sons, NY, 1959.

Kreace Güntera Albrechta Büchlera:

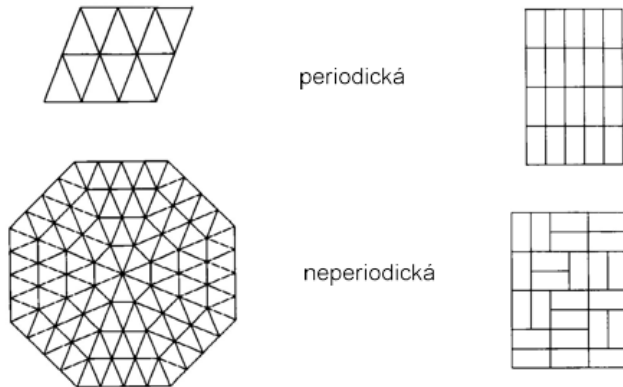

Neperiodické mozaiky

Neperiodické mozaiky (nemají translační jednotku) ruší pravidelnost a proto jsou atraktivnější.

Poznámka: Neperiodické mozaiky dovolují i periodickou verzi provedení!

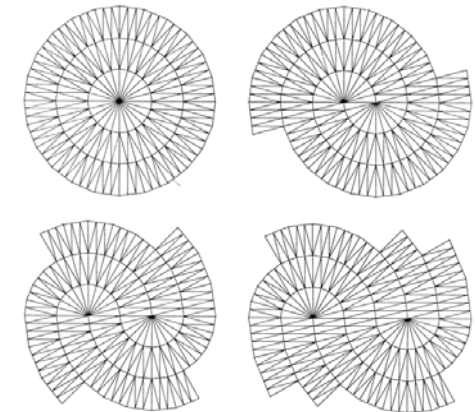
(není však typická)

SPIRÁLOVÁ DLÁŽDĚNÍ

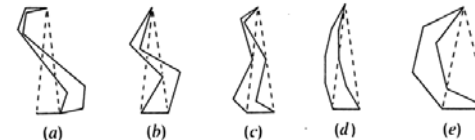
Voderbergovo neperiodické dláždění
(1936 – 37)

Dlaždice tvoří rovnostranný trojúhelník

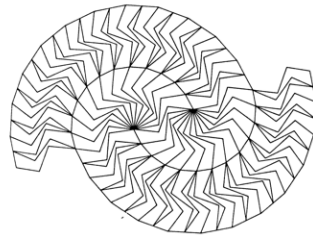

zajímavých efektů docílíme modifikací dlaždic

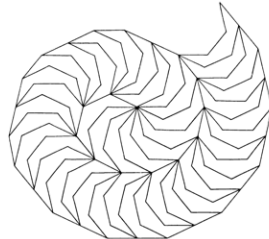
př.

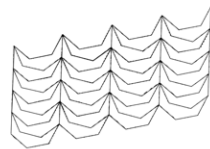
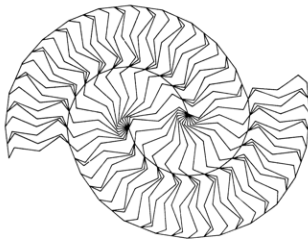
Variety spirálového dláždění:

ad e - neperiodické

ad e - periodické

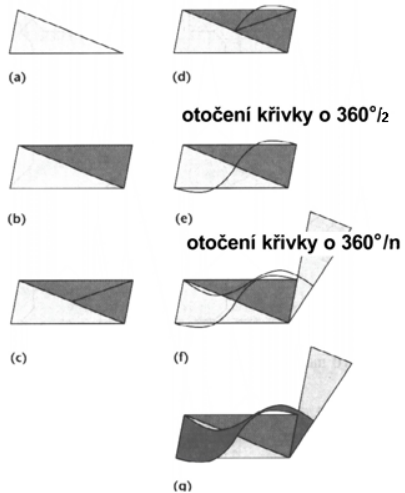
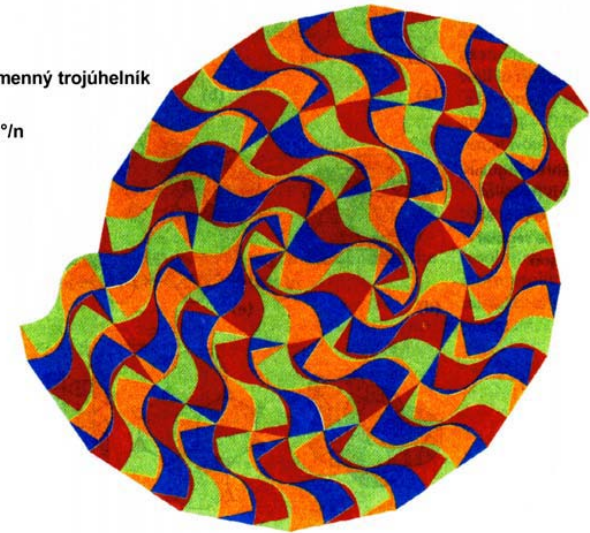
Příklad konstrukce (H. Voderberg, A. Glassner)

Základem je rovnoramenný trojúhelník

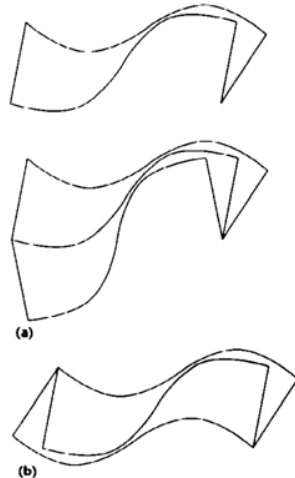
Vrcholový úhel = $360^\circ/n$

n sudé číslo

Př. n = 16

dvě možná přiřazení

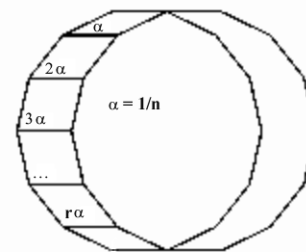

SPIRÁLOVÉ MOZAIKY JEDNODUŠŠÍ KONSTRUKCE

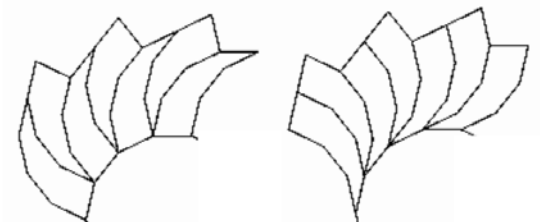
Spirálové mozaiky z dlaždic získaných překrytím n-úhelníka (1978 – 1980)
Paul Galiunas je dělí do dvou základních skupin:

Zubaté (hvězdicové) spirálové mozaiky

Srpkovitá dlaždice a její dílce (kosočtverce) úplně pokrývají rovinu.

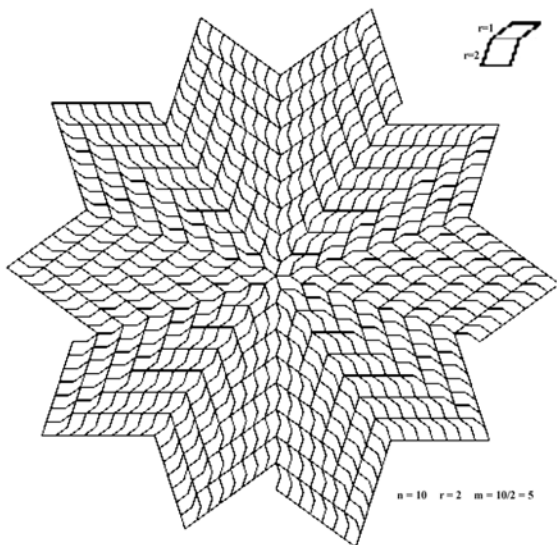
Dva způsoby přiložení tvoří totožné zuby.

Počet startovních ramen je dán poměrem
 $m = n/r$,
počet cípů spirály je n.

Př. 1

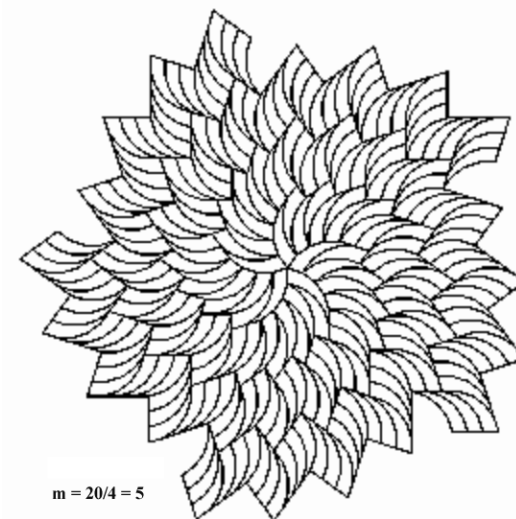
Spirála o pěti ramenech
z desetiúhelníka má
deset cipů (zubů):

57

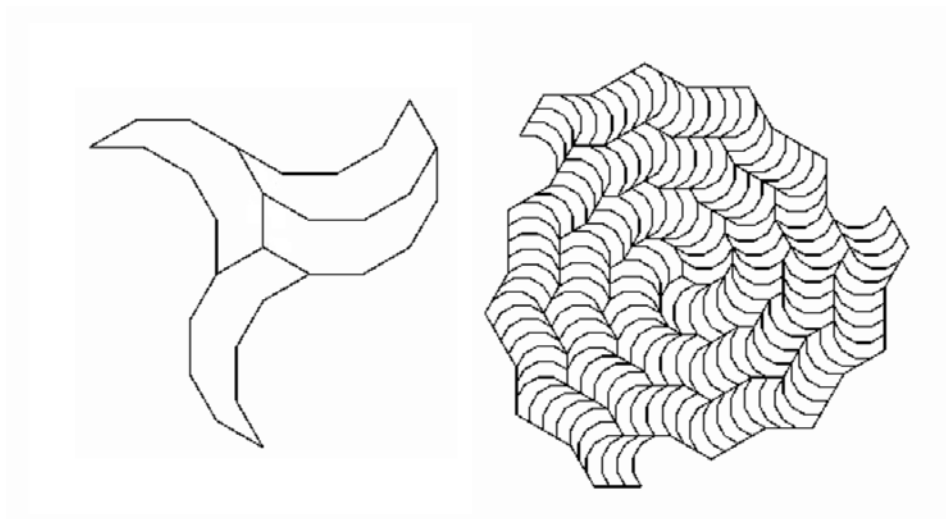
Př. 2

Pětiramenná spirála
z dvacetiúhelníka:

58

Př. 3 Modifikace kladení dlaždic dává další možnosti:

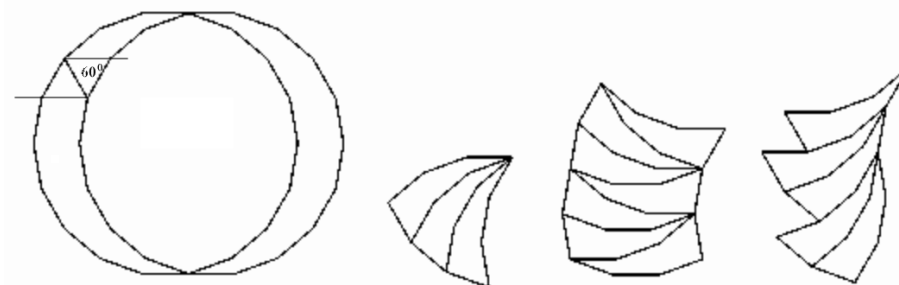
59

Zavinuté spirály (méně zubaté)

(Grunbaum a Shephard (1979)– Versatiles)

Počet vrcholů n je násobek šesti!!!

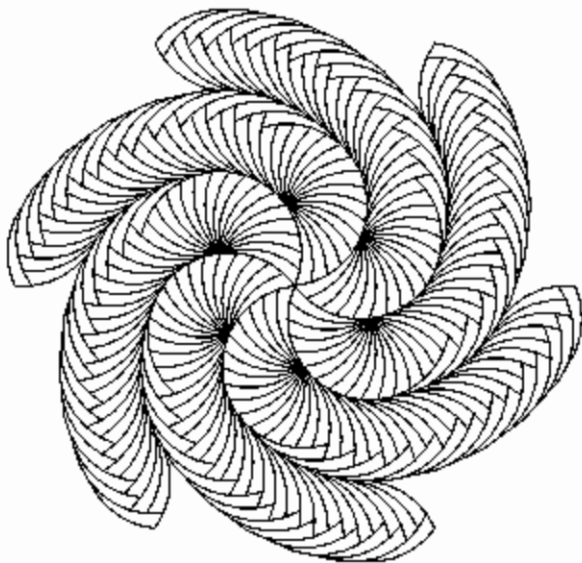
Krátká strana dlaždice půlí kosočtverec, jehož úhel $\alpha = 60^\circ$.

Různé způsoby přikládání dlaždic dávají další možnosti.

60

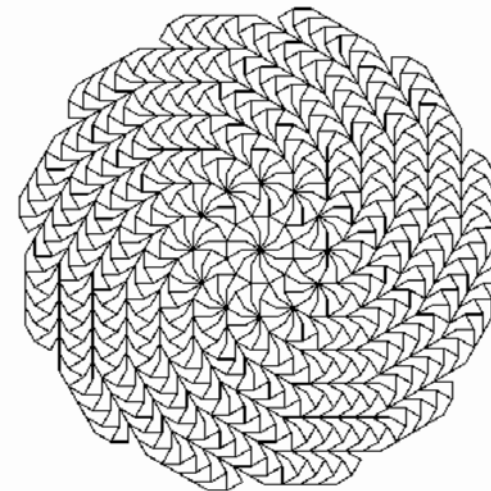
Př. 4
Šestiramenná spirála
z třicetiúhelníka:

61

Omezíme-li počet vrcholů n -úhelníka na dvanáct, můžeme vytvořit další varianty.

Př. 5
Jedna z mnoha variant versatílek -
dvanáctiramenná spirála
z dvanáctiúhelníka:

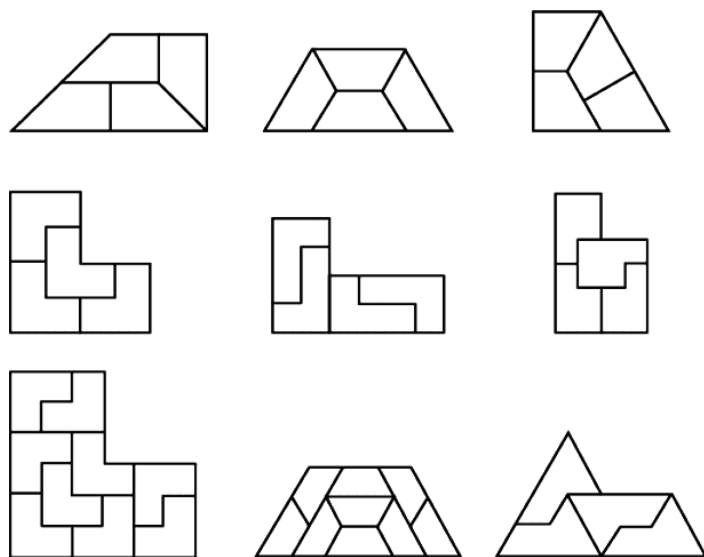

Poznámka:
Počty různých variant a mutací jsou
matematically dokazatelné.

62

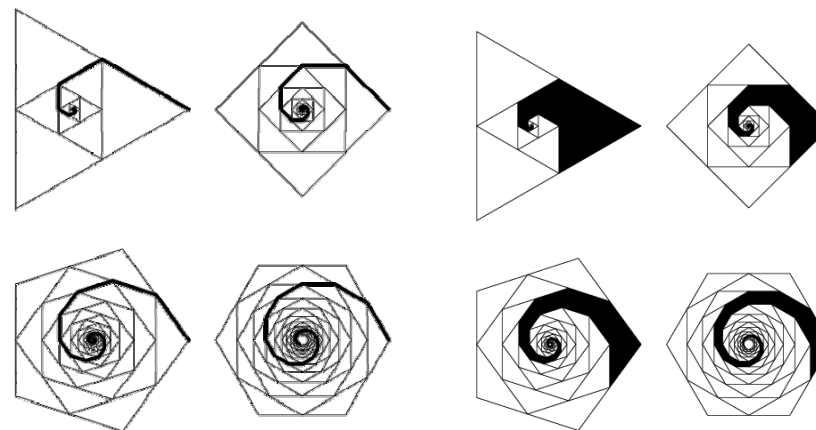
Samostatnou skupinu tvoří „vnořené“ dlaždice (Reptiles) a hierarchické dláždění

Př.

63

Poznámka: Vnořování (reptile) jako generátor spirál:

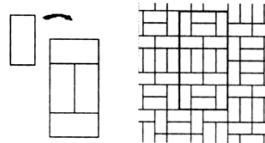
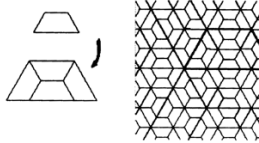
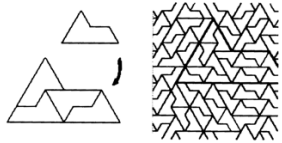
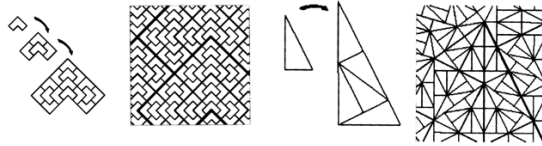
64

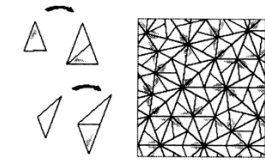
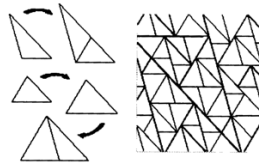
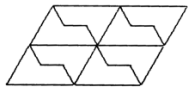
Je řada dalších neperiodických vzorů:

Hierarchické mozaiky jako příklad neperiodických mozaik

Rozkladová pravidla:

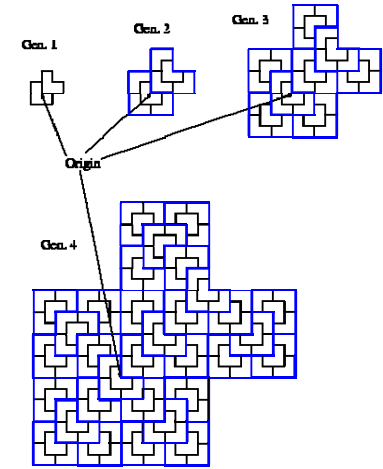
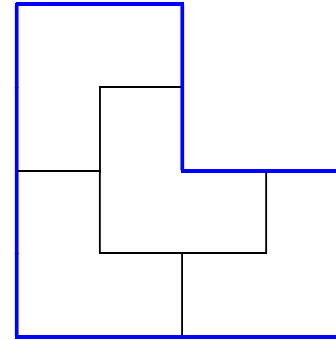

periodická varianta

Neperiodická mozaika z L dlaždic je vlastně fraktál (viz příslušné téma)

Základní seskupení prvků a konstrukce mozaiky

Proces bývá označován jako inflation

Konec části 1.